

7.3.9 Nerovnice pro polorovinu

Předpoklady: 070308

Pedagogická poznámka: Příklad 1 není pro další průběh hodiny důležitý, má smysl pouze jako opakování a zaplnění času při zapisování do třídnice. Nemá smysl kvůli němu příliš ztrácet čas (dokonce přemýšlím, zda by nebylo lepší ho zcela vynechat). Stejně tak není moc účelné příliš dlouho setrvávat u vysvětlování a odvozování nerovnice poloroviny. Následující dva příklady by naopak na řadu přijít měly.

Př. 1: Urči průsečík přímek p a q . Na základě výsledku rozhodni o jejich vzájemné poloze.

$$x = 2 + 5t$$
$$p: y = 5 + 4t, t \in \mathbb{R}, \quad q: 4x - 5y + 15 = 0.$$

Průsečík leží na obou přímkách $\Rightarrow$ musí vyhovovat oběma vyjádřením $\Rightarrow$ řešíme soustavu tří rovnic o třech neznámých.

$$x = 2 + 5t$$

$$y = 5 + 4t \quad \Rightarrow \text{Z prvních dvou rovnic dosadíme do třetí rovnice.}$$

$$4x - 5y + 15 = 0$$

$$4(2 + 5t) - 5(5 + 4t) + 15 = 0$$

$$8 + 20t - 25 - 20t + 15 = 0$$

$$-2 = 0$$

Soustava nemá řešení $\Rightarrow$ přímky nemají společný bod $\Rightarrow$ přímky p, q jsou rovnoběžné.

Př. 2: Rozhodni, zda se přímka $r: x - 2y - 1 = 0$ protíná s úsečkou PQ , $P[-3;3]$, $Q[0;2]$.

Příklad řeš v levé polovině stránky.

Úsečku umíme vyjádřit pouze parametricky.

Směrový vektor: $\mathbf{u}_{PQ} = Q - P = (3; -1)$, počáteční bod $P[-3;3] \Rightarrow$

úsečka PQ : $x = -3 + 3t$
 $y = 3 - t, t \in \langle 0; 1 \rangle$ (jde pouze o úsečku s počátečním bodem P).

Hledání průniku je stejné jako u předchozího příkladu. Musíme dát pozor, zda hodnota parametru, který případně získáme, leží v intervalu $\langle 0; 1 \rangle$.

$$x = -3 + 3t$$

$$y = 3 - t$$

$$x - 2y - 1 = 0$$

$$-3 + 3t - 2(3 - t) - 1 = 0$$

$$-3 + 3t - 6 + 2t - 1 = 0$$

$$5t = 10$$

$t = 2 \Rightarrow$ Průsečík přímky p s přímkou PQ leží na polopřímce PQ za bodem $Q \Rightarrow$ přímka r se s úsečkou PQ neprotíná.

Pedagogická poznámka: Pokud opět narazíte na problém s vyjádřením přímky, nemá cenu situaci příliš zdržovat.

Nyní zkusíme vyřešit předchozí příklad obecně.

Př. 3: Je dána přímka $r: ax + by + c = 0$ a body $P[p_1; p_2]$, $Q[q_1; q_2]$. Napiš parametrické vyjádření přímky PQ a urči průsečík přímky r s úsečkou PQ . Příklad řeš v pravé polovině stránky analogicky předchozímu příkladu s konkrétním zadáním.

Postupujeme stejně jako v předchozím příkladu, nyní s písmenky místo číslic.

Směrový vektor: $\mathbf{u}_{PQ} = Q - P = (q_1 - p_1; q_2 - p_2)$, počáteční bod $P[p_1; p_2] \Rightarrow$

$$PQ: \begin{cases} x = p_1 + t(q_1 - p_1) \\ y = p_2 + t(q_2 - p_2) \end{cases}, t \in \langle 0; 1 \rangle \text{ (jde pouze o úsečku s počátečním bodem } P).$$

Řešíme soustavu rovnic.

$$x = p_1 + t(q_1 - p_1)$$

$$y = p_2 + t(q_2 - p_2)$$

$$ax + by + c = 0$$

Z prvních dvou rovnic dosadíme do třetí.

$$a[p_1 + t(q_1 - p_1)] + b[p_2 + t(q_2 - p_2)] + c = 0$$

Roznásobíme hranaté závorky: $ap_1 + at(q_1 - p_1) + bp_2 + bt(q_2 - p_2) + c = 0$.

Rovnost $ap_1 + at(q_1 - p_1) + bp_2 + bt(q_2 - p_2) + c = 0$ vypadá hrůzostrašně, přesto je v podstatě jednoduchá. Pro konkrétní zadání (jako v příkladu 2) ve výrazu vlevo zůstane pouze jediná neznámá t (kterou můžeme stejně jako v příkladu 2 snadno vypočítat).

Prostudujeme výraz $ap_1 + at(q_1 - p_1) + bp_2 + bt(q_2 - p_2) + c$ (levá strana rovnice):

- znamená hodnotu (číslo), kterou získáme dosazením bodu na přímce PQ do rovnice přímky r (jakmile zvolíme t , máme konkrétní bod na přímce PQ a výraz pro konkrétní zadání neobsahuje žádnou proměnnou),
- jde o předpis lineární funkce proměnné t : $f(t): Y = At + B$, kde platí:

$$At + B = [a(q_1 - p_1) + b(q_2 - p_2)]t + ap_1 + bp_2 + c = 0.$$

Jaká je **hodnota funkce** $f(t): Y = At + B$ **v bodě** P ?

Pro bod P platí: $t = 0$. Dosadíme do výrazu $t = 0$:

$$ap_1 + a \cdot 0(q_1 - p_1) + bp_2 + b \cdot 0(q_2 - p_2) + c = ap_1 + bp_2 + c.$$

Platí tedy: $f(P) = f(0) = ap_1 + bp_2 + c =$ dosazení bodu P do rovnice přímky r .

Jaká je **hodnota funkce** $f(t): Y = At + B$ **v bodě** Q ?

Pro bod Q platí: $t = 1$. Dosadíme do levé strany rovnice:

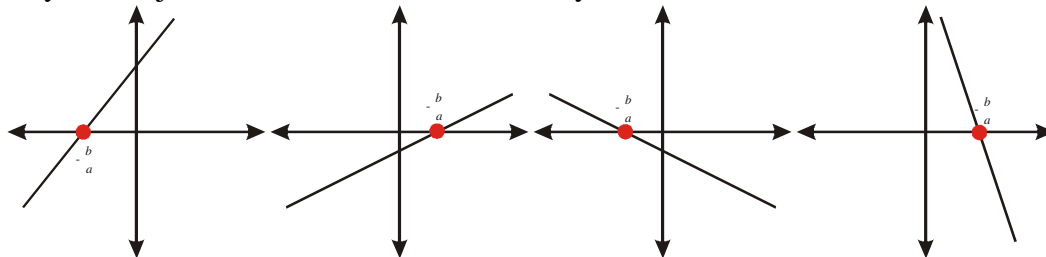
$$\begin{aligned} ap_1 + a \cdot 1(q_1 - p_1) + bp_2 + b \cdot 1(q_2 - p_2) + c &= \\ = ap_1 + aq_1 - ap_1 + bp_2 + bq_2 - bp_2 + c &= aq_1 + bq_2 + c = 0 \end{aligned}$$

Platí tedy: $f(Q) = f(1) = aq_1 + bq_2 + c =$ dosazení bodu Q do rovnice přímky r .

Co říkají hodnoty funkce $f(t): Y = At + B$ o průsečících úsečky PQ s přímkou r ?

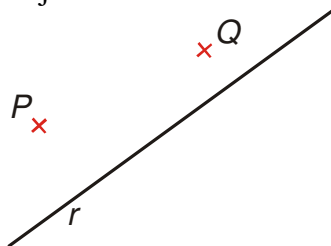
Pokud se úsečka PQ s přímkou r protne, musí pro nějakou hodnotu parametru $t \in \langle 0; 1 \rangle$ platit rovnice $ap_1 + at(q_1 - p_1) + bp_2 + bt(q_2 - p_2) + c = 0 \Rightarrow$ funkce $f(t): Y = At + B$ musí dosáhnout nulové hodnoty.

Kdy dosahuje lineární funkce nulové hodnoty?

Z grafu lineární funkce je vidět, že nekonstantní lineární funkce dosahuje nulové hodnoty pouze v bodě, kde funkce mění znaménka $\Rightarrow$ **úsečka PQ se protne s přímkou r ve vnitřním bodě, právě když mají čísla $f(P) = f(0) = ap_1 + bp_2 + c$ a $f(Q) = f(1) = aq_1 + bq_2 + c$ opačná znaménka.**

$\Rightarrow$ Dokážeme poznat, zda dva body leží ve stejné polorovině s hraniční přímkou r : pokud leží ve stejné polorovině, úsečka, kterou tvoří, se neprotíná s přímkou r a funkční hodnoty mají stejné znaménko $\Rightarrow$ obecná rovnice přímky nám něco říká i o bodech, které na ní neleží.

Jestliže přímka p má obecnou rovnici $ax + by + c = 0$, pak jedna polorovina s hraniční přímkou p je množina bodů $X[x; y]$, pro které platí $ax + by + c \geq 0$ a druhá polorovina je množina bodů $X[x; y]$, pro které platí $ax + by + c \leq 0$.

Dodatek: Znaménko výrazu $ax + by + c$ neříká nic o tom, zda bod leží nad nebo pod přímkou (kdybychom původní rovnici přímky vynásobili záporným číslem znaménko výrazu by se obrátilo). Jediné, co z něj zatím můžeme získat, je jeho srovnání se znaménkem jiného bodu a tedy informace, že dva body leží ve stejné polorovině.

Pedagogická poznámka: Ne všichni studenti budou schopni o hodině pochopit odvození nerovnice poloroviny. Myslím, že je zbytečné se kvůli tomu dlouho zastavovat, určitě se spokojí s obsahem rámečku. Vyřešení následujícího příkladu je pro ně důležitější.

Př. 4: Rozhodni, zda body $P[-3;3]$, $Q[0;2]$ leží v jedné polorovině ohraničené přímkou $r: x-2y-1=0$.

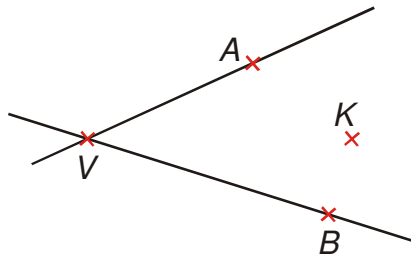
Postupujeme podle předchozích úvah:

- dosazení bodu $P[-3;3]$ do rovnice přímky $r: x-2y-1=-3-2\cdot 3-1=-10$,
- dosazení bodu $Q[0;2]$ do rovnice přímky $r: x-2y-1=0-2\cdot 2-1=-5$.

V obou případech jsme získali hodnoty se stejným znaménkem $\Rightarrow$ body P, Q leží vzhledem k přímce r v jedné polorovině (už víme z příkladu 2, kde jsme zjistili, že úsečka PQ nemá s přímkou r žádný průsečík).

Pedagogická poznámka: Metou této hodiny je, aby studenti pochopili odvození, ale pokud v příkladu 4 vědí, co mají udělat, je to také úspěch.

Př. 5: Jsou dány body $A[1;2]$, $B[-1;-1]$, $V[-3;1]$ a $K[5;-6]$. Rozhodni výpočtem, zda bod K leží uvnitř konvexního úhlu AVB .

Z obrázku je vidět, že pokud má bod K ležet uvnitř konvexního úhlu AVB musí:

- vzhledem k hraniční přímce VB ležet ve stejné polorovině jako bod A ,
- vzhledem k hraniční přímce VA ležet ve stejné polorovině jako bod B .

Hraniční přímka VB

Směrový vektor: $B-V=(2;-2) \Rightarrow \mathbf{u}_{VB}=(1;-1)$, normálový vektor: $\mathbf{n}_{VB}=(1;1) \Rightarrow$ rovnice: $x+y+c=0$.

Dosadíme bod B : $(-1)+(-1)+c=0 \Rightarrow c=2$.

Obecná rovnice přímky VB : $x+y+2=0$.

Dosadíme bod A : $x+y+2=1+2+2=5$.

Dosadíme bod K : $x+y+2=5+(-6)+2=1$.

$\Rightarrow$ Stejná znaménka $\Rightarrow$ body A a K leží ve stejné polorovině s hraniční přímkou VB .

Hraniční přímka VA

Směrový vektor: $A-V=(4;1) \Rightarrow \mathbf{u}_{VA}=(4;1)$.

Normálový vektor: $\mathbf{n}_{VA}=(1;-4) \Rightarrow$ rovnice: $x-4y+c=0$.

Dosadíme bod A : $1-4\cdot 2+c=0 \Rightarrow c=7$.

Obecná rovnice přímky VA : $x-4y+7=0$.

Dosadíme bod B : $x-4y+7=(-1)-4(-1)+7=10$.

Dosadíme bod K : $x-4y+7=5-4(-6)+7=36$.

$\Rightarrow$ Stejná znaménka $\Rightarrow$ body B a K leží ve stejné polorovině s hraniční přímkou VA

$\Rightarrow$ bod K leží uvnitř konvexního úhlu AVB .

Př. 6: Petáková:
strana 106/cvičení 24 a)
strana 106/cvičení 26
strana 106/cvičení 28

Shrnutí: Obecná rovnice přímky nese informaci i o bodech, které na ní neleží. Dosazením můžeme ze znamének rozhodnout, zda body leží ve stejné polorovině.